

การเดินทางเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของพ่อค้าชาวเอเชียตะวันตก*

The Coming of Western Asian Traders to Southeast Asia

วันวิสาข์ ธรรมานนท์**

บทคัดย่อ

การเดินทางเข้ามาสู่โลกฝั่งตะวันออกของพ่อค้าชาวเอเชียตะวันตก เริ่มขึ้นจากการมีสัมพันธภาพทางการค้ากับจีนในสมัยราชวงศ์ฮั่น (ประมาณ 100 ปีก่อนคริสตกาล) เส้นทางทางการเดินทางในระยะแรกเป็นการเดินทางทางบกที่เรียกกันว่าเส้นทางสายไหม หลังจากนั้นจึงใช้เส้นทางทางทะเล โดยมีจุดหมายปลายทางอยู่ที่จีน อย่างไรก็ตาม ในช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 7 พ่อค้าชาวเอเชียตะวันตกยังไม่ได้เดินทางผ่านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อไปยังจีน พวกเขาหยุดอยู่เพียงเมืองท่าและสถานีการค้าของอินเดียและศรีลังกาเท่านั้น จนกระทั่งในราวคริสต์ศตวรรษที่ 7 เป็นต้นมา หลักฐานทางเอกสารและหลักฐานทางโบราณคดีจึงปรากฏชัดเจนว่าพ่อค้าชาวเอเชียตะวันตกเดินทางเข้ามาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และได้ติดต่อกับชาวพื้นเมืองอย่างแท้จริง

Abstract

The beginning of contact to the eastern region of Western Asian traders is a commercial interacting with China during the Han Dynasty, ca.1st- 2nd century CE. Initially, the trade routes were overland routes known as “Silk Route”, the maritime trade routes were gradually developed. However, before the 7th century CE. the Western Asian traders did not come directly to Southeast Asia. They only did business at the port and entrepots of India and Sri Lanka. The ancient documents and archaeological evidences obviously reveal that since the 7th century CE. the Western Asian traders had been directly contacted with the local people in Southeast Asia.

บทนำ

แม้ว่าในพื้นที่เอเชียตะวันตกจะประกอบไปด้วยผู้คนหลายเชื้อชาติ ไม่ว่าจะเป็นชาวอาหรับ ชาวฮีบรู ชาวเตอร์ก ชาวเคิร์ด และชาวเปอร์เซีย แต่หลักฐานเอกสารมักจะกล่าวถึงเพียง พ่อค้าชาวอาหรับและชาวเปอร์เซียเท่านั้น ซึ่งในการเข้ามาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของพ่อค้ากลุ่มนี้ได้ก่อให้เกิดคำถามขึ้นว่า พ่อค้าชาวเอเชียตะวันตกเดินทางเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่เมื่อไหร่? ซึ่งจากการสืบค้นหลักฐานเอกสารเกี่ยวกับการเดินทางทางทะเลของพ่อค้าเอเชียตะวันตกช่วงแรกมีน้อยมาก และส่วนใหญ่เป็นเรื่องของศาสนา ในบทความนี้จึงมีจุดประสงค์ที่จะวิเคราะห์ให้เห็นถึงช่วงระยะเวลาที่เป็นไปได้มากที่สุดที่พ่อค้าชาวเอเชียตะวันตก

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “หลักฐานทางโบราณคดีในประเทศไทยที่แสดงถึงความ สัมพันธ์ทางการค้ากับเอเชียตะวันตกก่อนพุทธศตวรรษที่ 16”

** นักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร E-Mail : Dhanma@hotmail.com อาจารย์ที่ปรึกษา : ศ.เกียรติคุณ ผาสุข อินทราวุธ, ดร.อมรา ศรีสุชาติ

เริ่มเดินทางเข้ามาจนถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยใช้หลักฐานประเภทเอกสารและหลักฐานทางโบราณคดีร่วมกัน

การเดินทางเข้ามาในระยะเริ่มแรก

ความสัมพันธ์ของเอเชียตะวันตกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีจุดเริ่มต้นมาจาก ความสัมพันธ์ทางการทูตของจีนและเปอร์เซียเจริญขึ้นตามลำดับ ราชวงศ์ปาร์เธียนได้ประโยชน์จากการค้าขายบนเส้นทางสายใหม่นี้มาก เนื่องจากบทบาทการเป็นพ่อค้าคนกลางบนพื้นที่แถบนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างเอเชียตะวันตกและจีนก่อนเป็นอันดับแรก กล่าวคือ หลังจากที่ราชสำนักจีนได้รับข้อมูลการเดินทางจากसांग เชียน (Chang Ch'ien) ผู้ซึ่งเป็นทูตที่ได้รับการแต่งตั้งจากจักรพรรดิวุตี้แห่งราชวงศ์ฮั่น (Wu Ti : 141-87 ปีก่อนคริสตกาล) ให้เดินทางไปหาพันธุ์สัตว์เพื่อปราบพวกเซียงหนูแล้วนั้น จีนจึงได้ส่งตัวแทนไปตามอาณาจักรหรือแคว้นต่างๆที่สา่งเชียนบันทึกเอาไว้ เพื่อโน้มน้าวให้แคว้นต่างๆเหล่านั้นมาเป็นรัฐบริวารของจีน ในขณะเดียวกันก็เพื่อซื้อหาสินค้าที่ชาวจีนต้องการเป็นพิเศษ โดยแคว้นที่จีนส่งตัวแทนไปเจรจาด้วยหนึ่งในนั้นคืออาณิสหรือเปอร์เซียสมัยราชวงศ์ปาร์เธียนนั่นเองโดยมีสินค้าที่สำคัญคือ ผ้าไหมของจีน ภายหลังจากราชวงศ์ปาร์เธียน ล้มสลาย ราชวงศ์ซัสซานีเยน (Sasanian Dynasty) ก็ได้สืบทอดความร่ำรวยนี้ต่อมาจนถึงราวคริสต์ศตวรรษที่ 5 เมื่อพวกเฮปทาลิต (Heptalites) มีอำนาจขึ้นในเอเชียกลาง ทำให้เปอร์เซียถูกตัดขาดจากจีน จากเหตุการณ์ดังกล่าวถือเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เปอร์เซียหันมาพัฒนาการค้าทางทะเลอย่างจริงจังมากขึ้น

ในความเป็นจริงแล้ว พ่อค้าชาวเอเชียตะวันตกน่าจะมีการเดินเรือมาก่อนหน้าคริสต์ศตวรรษที่ 5 แล้วแต่ไม่ค่อยได้รับความสนใจเท่าที่ควร เนื่องจากการเส้นทางการค้าทางบกเป็นเส้นทางที่ก่อให้เกิดผลกำไรมากกว่า ในขณะที่ในช่วงต้นคริสตกาล (ราวพุทธศตวรรษที่ 5-9) การค้าทางทะเลกลับอยู่ในมือของพ่อค้าชาวโรมันและอินเดีย โดยทางตะวันตกมีเมืองเล็กซานเดรียเป็นเมืองที่เป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ มีกองคาราวานขนส่งสินค้ามีค่าต่างๆจากซีกโลกตะวันตกไปค้าขายยังซีกโลกตะวันออก และซื้อสินค้าจากโลกตะวันออกกลับมาสินค้าที่ชาวตะวันตกต้องการคือ เครื่องเทศ น้ำหอม อัญมณี ผ้าเนื้อดี น้ำตาล ข้าว ฝิ่น (เนย) งาช้าง รวมถึงเหล็กคุณภาพดีของอินเดีย ส่วนชาวอินเดียเองก็ต้องการสินค้าประเภททองคำจากโรมันเช่นเดียวกัน

ช่วงเวลาแห่งการค้าที่เฟื่องฟูระหว่าง 2 ซีกโลกในยุคประวัติศาสตร์ตอนต้นนี้ถูกเรียกว่าสมัยอินโด-โรมัน ซึ่งได้ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะบริเวณเมืองท่าโบราณของอินเดียทั้งฝั่งตะวันตกและตะวันออกเฉียงใต้ที่พบร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของพ่อค้าโรมันในอดีต เป็นต้นว่า เมืองเนวาเซ นาฟทาโดรี บาโรด้า พรหมบุรี พรหมคีรี จันทราวัลลี โกลทปุระ อมราวดี นาการชุนโกณฑะ อริกเมฑู และกาเวรีปฏิกันัม โดยโบราณวัตถุจากโรมันที่พบประกอบไปด้วย เหรียญโรมัน ภาชนะดินเผาสีแดงมันวาวตกแต่งด้วยลายประทับ ที่เรียกกันว่าภาชนะดินเผาแบบอารีไทน์ (arretine ware) ไหแบบกรีก-โรมันที่ใช้บรรจุเหล้า ไวน์ หรือน้ำมันมะกอก (amphora) ภาชนะดินเผาตกแต่งด้วยเทคนิคการกดเป็นร่องด้วยซี่ฟันเพื่องบนผิวภาชนะ (rouletted ware) ตะเกียงโรมัน ลูกปัดโรมันทั้งแบบลูกปัดแก้วมีแถบสี (striped beads) ลูกปัดมีตา (eye beads) และหัวแหวนสลักจากหินมีค่า (intaglios) ซึ่งสินค้าโรมันและแบบอินโด-โรมันได้ถูกส่งไปขายยังเมืองท่าหรือศูนย์กลางการค้าขายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงนี้ด้วย (ผาสุข อินทรารุช 2542 : 44-45)

แม้การค้าทางทะเลจะรุ่งเรือง แต่โรมันก็ยังต้องการที่จะติดต่อกับจีน เห็นได้จากเอกสารยู ฮั่นซู ที่กล่าวถึงภารกิจของทูตจากโรมันที่เดินทางมาเข้าเฝ้าจักรพรรดิจินทางเรือ โดยผ่านทางอันนัมหรือเวียดนามเข้ามา ในปี ค.ศ. 166 (พ.ศ. 709) เหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นถึงความพยายามของโรมันที่ต้องการจะติดต่อกับจีน เป็นไปได้ว่าเพื่อจุดประสงค์ทางการค้าผ้าไหม เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าว เปอร์เซียเป็นผู้คุมการค้าทางบก ดังนั้น จึงเป็นเรื่องยากที่โรมันจะมีส่วนแบ่งทางการตลาดสินค้าประเภทนี้ แต่ไม่ว่าจุดประสงค์ของโรมันจะเป็นอะไรก็ตาม สิ่งที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่า เส้นทางทางการค้าสู่จีนทางทะเลโดยผ่านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นที่รู้จักของชาวตะวันตกแล้วอย่างน้อยตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 2 (พุทธศตวรรษที่ 8) เป็นต้นมา อย่างไรก็ตาม ไม่มีหลักฐานที่ชัดเจนที่จะแสดงให้เห็นว่าคณะทูตชุดนี้เดินทางมาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยตนเอง หรือโดยสารมากับพ่อค้าที่ล่องเรือระหว่างอินเดีย (หรือศรีลังกา) กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นประจำ

จากเอกสารยู ฮั่นซู ถึงแม้จะไม่ได้กล่าวถึงการเข้ามาของพ่อค้าเอเชียตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยตรง แต่ก็มีเรื่องราวที่พิสูจน์ให้เห็นถึงความรู้ในเรื่องเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของชาวตะวันตกนอกเหนือจากวรรณกรรมของชาวตะวันตกเอง เช่น บันทึกการเดินทางเรือของชาวยุโรป (The Periplus of the Erythrean Sea) หนังสือประวัติศาสตร์ธรรมชาติของปลินี (The Natural History of Pliny) และหนังสือภูมิศาสตร์ของปโตเลมี (Ptolemy's Geography) (ดูเพิ่มเติมใน ผาสุข อินทราวุธ 2548 : 21-23) ที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าผู้เขียนหนังสือเล่มต่าง ๆ ดังกล่าวนี้อาจได้เดินทางเข้ามาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จริงหรือไม่

ความรู้ในเรื่องเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของชาวตะวันตกทางด้านวรรณกรรม รวมถึงการเดินทางเข้ามายังดินแดนแห่งนี้ ถือเป็นข้อมูลสำคัญให้กับนักเดินเรือชาติต่างๆ ที่อยู่ในช่วงเวลาเดียวกัน ซึ่งรวมถึงพ่อค้าชาวเอเชียตะวันตกด้วย อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีหลักฐานทางเอกสารใดๆ ที่จะแสดงให้เห็นว่า มีพ่อค้าชาวเอเชียตะวันตกเดินทางเข้ามาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงเวลาดังกล่าว มีความเป็นไปได้ว่าบทบาททางการค้าของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสมัยนี้ยังไม่มีมีความสำคัญเท่าที่ควร พ่อค้าชาวต่างชาติจึงมองไม่เห็นประโยชน์ใดๆ ที่จะเดินเรือต่อมาจากอินเดียถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากสินค้าทุกอย่างที่พวกเขาต้องการสามารถหาได้จากเมืองท่าและสถานีการค้าต่างๆ ในอินเดียและศรีลังกา

ศรีลังกา เป็นที่รู้จักของชาวตะวันตกตั้งแต่สมัยพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช (356-323 ปีก่อนคริสตกาล) และเมื่อโรมันและโลกตะวันตกมีความต้องการสินค้าราคาแพงที่มาจากโลกตะวันออกเพิ่มมากขึ้น ในช่วงต้นคริสตกาล ศรีลังกาจึงเข้าไปอยู่ในเครือข่ายการค้าโลกภายในระยะเวลาไม่นานนัก ตามความเห็นของคอสมาส (Cosmas) ผู้เขียนคริสต์เตียน โทโปกราฟี (Christian Topography) ศรีลังกาเป็นจุดกึ่งกลางของเส้นทางการค้าเพื่อที่จะไปสู่จีน (ประเทศแห่งผ้าไหม) และเป็นเกาะที่ใช้จอดเรือเพื่อหยุดพักระหว่างการเดินทาง ดังนั้น จึงมีเรือของนานาประเทศมาแวะจอดที่เมืองท่าของศรีลังกาแห่งนี้ อย่างไรก็ตาม เรือของชนชาติต่างๆ ไม่เพียงจอดพักเท่านั้นแต่ยังใช้ศรีลังกาเป็นที่ซื้อสินค้าและส่งผ่านผลิตภัณฑ์ออกไปยังทุกมุมโลกอีกด้วย

จากข้อเขียนของสตราโบ (Strabo : นักประวัติศาสตร์ นักภูมิศาสตร์ และนักปรัชญาชาวกรีก : ราว 63-64 ก่อนคริสตกาล – ค.ศ.24) ศรีลังกาเป็นผู้นำผลิตภัณฑ์ต่างๆ กระดองเต่า และเครื่องถ้วยต่างๆ มาขายตลาดอินเดีย (Hamilton and W. 1903 : 111) ส่วนในหนังสือบันทึกการเดินทางเรือของชาวยุโรปในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 1 หรือต้นพุทธศตวรรษที่ 7 (The Periplus of the Erythrean Sea) ก็บันทึกว่าสินค้าที่มาจากจีน หรือสถานที่อื่นๆ ทางตะวันออกของเกาะลังกาประกอบไปด้วยผ้าไหม ลิ้น (thread) ว่านหางจระเข้ กานพลู

และไม้จันทน์ โดยสินค้าเหล่านี้จะถูกนำไปแลกเปลี่ยนที่เมืองท่าของอินเดียเช่น กาเลียนา (Kalliana) หรือ กาเลียนาปุระ (Kalianapur) อีกต่อหนึ่ง (Vincent 1805 : 461-462)

ในขณะที่หลักฐานทางเอกสารของจีนที่กล่าวถึงศรีลังกาค่อนข้างที่จะล่าช้ากว่ามาก แต่เอกสารที่สำคัญคือ จดหมายเหตุการเดินทางของหลวงจีนฟาเหียน (Fa-Hsien) ที่ได้เดินทางเข้ามายังดินแดนแห่งนี้ในปี ค.ศ.411 (พ.ศ. 954) (Nicholas and S. 1961 : 9) โดยอาศัยอยู่ที่วิหารอภัยคีรีในเมืองอนูราปุระซึ่งเป็นเมืองหลวงของศรีลังกานั้นเป็นเวลา 2 ปี แต่ข้อเขียนของฟาเหียนจะเน้นไปในเรื่องราวละเอียดเกี่ยวกับศาสนาเป็นส่วนใหญ่ หลังจากนั้น ในปีค.ศ. 429 (พ.ศ. 972) ได้มีภิกษุณีจากลังกา 3 รูปเดินทางไปถึงจีนและโดยสารเรือไปสมทบเพิ่มมากขึ้นในปี ค.ศ. 438 (พ.ศ. 981) (Buddhadatta 1963 : 121-122, quoted in Weerasinghe 1995 : 25) รวมไปถึงบันทึกถึงเกอซิฟู (T'ang Kuo Shih Pu) ที่เขียนขึ้นในสมัยราชวงศ์ถัง (คริสต์ศตวรรษที่ 7-10 : ปลายพุทธศตวรรษที่ 12- 15) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรือต่างชาติที่มาถึงอันนัมและกวางโจวในแต่ละปี ก็ได้กล่าวว่า “ท่ามกลางเรือต่างชาติเหล่านี้ เรือที่มาจากอาณาจักรแห่งสิงโต (สิงหลเทศะ : Simhala-desa) มีขนาดใหญ่ที่สุด” (Gunawardena and Y. 1981 : 148) จากหลักฐานเอกสารข้างต้นนี้เอง ที่มีนัยยะแสดงให้เห็นว่า พ่อค้าชาวลังกาเดินเรือผ่านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไปถึงจีนและเป็นผู้นำสินค้าจากจีนรวมไปถึงผลิตภัณฑ์ต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาขายที่ศรีลังกา อันเป็นการแสดงบทบาทการเป็นพ่อค้าคนกลางอย่างชัดเจน

นอกจากหลักฐานทางด้านเอกสารแล้ว หลักฐานทางโบราณคดีก็เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ยืนยันสถานะการเป็นเมืองท่าและสถานีการค้าของลังกาได้เป็นอย่างดี โดยส่วนใหญ่แล้วหลักฐานประเภทอินทรีวัตถุ มักจะไม่เหลือให้ศึกษากันอีกต่อไป ดังนั้นโบราณวัตถุที่ยังคงสภาพให้นำมาวินิจฉัยได้จึงเป็นวัตถุประเภทภาชนะดินเผา เหยือก トラประทับ ภาชนะแก้ว ลูกปัดแก้ว และโลหะชนิดต่างๆ

หลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างศรีลังกากับต่างแดนที่เก่าที่สุดคือ กระดุกและพื้นของม้าที่ขุดได้จากเมืองอนูราปุระในช่วงชั้นสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ เนื่องจากม้าไม่ใช่สัตว์ท้องถิ่นของลังกา แต่ถูกนำเข้ามาจากแคว้นสินธ์ (สินธุ : Sindh) ของอินเดีย จากโอมาน (Oman) หรือแคว้นฟาร์ส (Fars) ของเปอร์เซีย (Prickett-Fernando 1990 : 63) ส่วนภาชนะดินเผานำเข้าในช่วงแรกเริ่มมักเป็นภาชนะที่ทำขึ้นในอินเดียเช่น ภาชนะสีเทาเขียนสีหรือที่เรียกว่า Painted Gray Ware (PGW) หรือภาชนะสีดำขัดมันหรือ Northern Black Polished Ware (NBP) ซึ่งเป็นภาชนะดินเผาที่มีอายุอยู่ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายจนถึงสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์โดยมีแหล่งผลิตอยู่ที่อินเดียเหนือทั้งสิ้น ส่วนภาชนะดินเผาจากอินเดียใต้ที่ปรากฏที่ลังกาเก่าที่สุดคือ ภาชนะดินเผาที่ตกแต่งด้วยเทคนิคการกดเป็นร่องด้วยซี่ฟันเพื่องบนผิวภาชนะหรือที่เรียกกันว่า Rouletted Ware

สำหรับภาชนะดินเผาที่มาจากฝั่งตะวันตกที่เก่าที่สุดเป็นภาชนะดินเผาจากอ่าวเปอร์เซีย เรียกกันว่า ภาชนะดินเผาสีส้มเขียนลายสีดำ (Black-Painted Fine Orange Ware) มีต้นกำเนิดมาจากเมืองโบราณฮอร์มุซ (Old Hormuz) ทางฝั่งทะเลตอนเหนือของปลายอ่าวเปอร์เซียด้านตะวันออก มีอายุอยู่ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 1 (พุทธศตวรรษที่ 6) นอกจากนี้ยังพบเครื่องถ้วยในสมัยราชวงศ์ Partho – Sasanian ของเปอร์เซียอายุราวคริสต์ศตวรรษที่ 4 (พุทธศตวรรษที่ 10) ต่อเนื่องเรื่อยมาจนถึงสมัยซัสซานีเยน – อิสลาม (Sasanian- Islamic) อายุราวคริสต์ศตวรรษที่ 7-9 (พุทธศตวรรษที่ 13-15) ส่วนโบราณวัตถุจากแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน (โรมัน) ประกอบไปด้วย เหยือก เครื่องแก้ว ภาชนะดินเผาประเภทอาร์เรติน (Arretine Ware) และตราประทับแบบ

แกะนูน (Intaglio Seal) เมื่อเอเชียตะวันตกเข้าสู่ยุคอิสลามในราวคริสต์ศตวรรษที่ 7 (พุทธศตวรรษที่ 13) เป็นต้นไป การติดต่อกับศรีลังกาก็ยิ่งเข้มข้นขึ้น เนื่องจากมีพ่อค้าชาวอาหรับเข้ามาสู่เครือข่ายทางการค้านี้ด้วย ดังนั้น แหล่งโบราณคดีของศรีลังกาจึงพบโบราณวัตถุเนื่องในเอเชียตะวันตกเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเศษภาชนะดินเผาที่พบเป็นจำนวนมาก โดยเป็นรองแค่เมืองท่าจากฝั่งเอเชียตะวันตกเองเท่านั้น โดยเฉพาะภาชนะดินเผาที่พบสามารถกำหนดอายุอยู่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 7-11 (คริสต์ศตวรรษที่ 13-17) ประกอบไปด้วยเครื่องถ้วยเคลือบสีขาวแบบทึบแสง (Opaque White Glaze) ภาชนะดินเผาแบบเคลือบความมันเงา (Lustre Ware) ภาชนะดินเผาเคลือบตะกั่วลายสีกระเซ็น (Lead Splashed Ware) ทั้งที่มีการตกแต่งด้วยเทคนิค Sgraffiato และไม่ตกแต่ง และภาชนะดินเผาสีเหลืองอ่อน (Buff ware)

นอกจากนี้ การพบศิลาจารึกอักษรคุฟิ (Kufic) ในสุสานของชาวมุสลิมที่เมืองโคลัมโบ ซึ่งระบุปี ค.ศ. 949 ยังเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่ามีชาวมุสลิมที่มาจากเอเชียตะวันตกเข้ามาตั้งเป็นชุมชนอยู่ในศรีลังกาแล้วในคริสต์ศตวรรษที่ 10 (พุทธศตวรรษที่ 15) (Siriweera 1990 : 127)

สำหรับเมืองท่าที่สำคัญของศรีลังกา คือ มันทไต (Mantai) ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของปลายเกาะลังกา และอยู่ห่างจากเกาะแมนนาร์ (Mannar) ในราว 6.1 กิโลเมตร จากตำแหน่งที่ตั้งถือเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมต่อการเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างดินแดนฝั่งตะวันตกและตะวันออกของมหาสมุทรอินเดีย รวมไปถึงระหว่างผืนแผ่นดินใหญ่อินเดีย (India Mainland) กับเกาะลังกาด้วย นอกจากนี้ มันทไตยังตั้งอยู่ตรงปากแม่น้ำมัลลาต (Malvatu) ซึ่งต่อเชื่อมไปถึงเมืองหลวงอนุราธปุระที่อยู่ทางตอนในของตัวเกาะ ดังนั้น จึงสามารถขนย้ายสินค้าเข้าไปถึงตลาดทางด้านในได้โดยไมยาก

จึงจะเห็นได้ว่าในช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 7 (พุทธศตวรรษที่ 13) ลังกาซึ่งมีสถานการณ์การค้าที่สำคัญคือ มันทไต ได้กลายเป็นแหล่งรวมสินค้าจากดินแดนทางด้านตะวันตก (โรมัน อียิปต์ เอธิโอเปีย และเปอร์เซีย) และตะวันออก (จีน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้) พ่อค้าหลากหลายประเทศได้ใช้เมืองท่าแห่งนี้เป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกัน โดยสินค้าจากตะวันออกที่มีความสำคัญในช่วงแรกคือ ผ้าไหม เห็นได้จากข้อเขียนของโพรคอปียุสที่กล่าวถึงความต้องการสินค้าประเภทนี้ของจักรพรรดิจัสติเนียนผ่านพ่อค้าชาวอไบศเนียน ส่วนสินค้าที่มาจากแหล่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็อาจถูกนำมาโดยชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เอง หรือนำมาโดยชาวอินเดียที่มีการค้าขายกับดินแดนสุวรรณภูมิแห่งนี้มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายแล้ว

ส่วนในการนำผ้าไหมของจีนมายังเมืองท่าต่างๆ ในอินเดียได้นั้น มีความเป็นไปได้ว่าผู้ที่ทำหน้าที่นี้อาจเป็นได้ทั้งชาวอินเดีย ชาวสิงหล หรือชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับเรือของชาวเอเชียใต้ที่เดินทางไปจีนปรากฏอยู่ในหนังสือ ชู ซานซาง จี จี (Chu sanzang ji ji : การบันทึกที่เกี่ยวข้องกับการแปลพระไตรปิฎก) ในคริสต์ศตวรรษที่ 6 (ปลายพุทธศตวรรษที่ 11- ต้นพุทธศตวรรษที่ 12) กล่าวถึงเจ้าของเรือที่ชื่อนันตี (Nandi) ผู้ที่เดินเรือล่องไปมาระหว่างอินเดียใต้และชายฝั่งทะเลของจีนเป็นประจำ ได้พากลุ่มภิกษุณีจากศรีลังกาไปส่งถึงจีน (Sen 2011: 44) ในขณะที่ข้อเขียนของหวังเจิน (Wan Zhen) ในคริสต์ศตวรรษที่ 3 (พุทธศตวรรษที่ 8) ได้กล่าวถึงเรือจากประเทศต่างๆ ที่มาถึงชายฝั่งทะเลของจีน ซึ่งได้ปรากฏว่ามีเรือของพวกเขา คุณหลุน (Kunlun) รวมอยู่ด้วย คำว่า “คุณหลุน” ได้รับการพิจารณาว่าเป็นคำที่ชาวจีนใช้เรียกชาวพื้นเมืองโบราณในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากคำอธิบายที่ว่า เป็นเชื้อชาติที่มีรูปร่างเล็ก ผอมขอด และผิวดำ อีกทั้งลักษณะของเรือของพวกเขาคุณหลุนที่ได้รับการบรรยายไว้ในหนังสืออี้ เซียง ชิง หยิน อี้ (I Chhieh Ching Yin I :

พจนานุกรมเกี่ยวกับเสียงและความหมายในพระวินัย) ที่เขียนโดย ฮุย หลิน (Hui-Lin) ในคริสต์ศตวรรษที่ 8 (ดูเพิ่มเติมใน Needham et al 1971 :458-459) ก็ได้รับการวิเคราะห์จากนักวิชาการว่า เป็นเรือที่ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทำขึ้น เรียกกันว่า “เรือที่ทำจากไม้กระดานที่เย็บติดกัน” (stitched plank vessels) (Manguin 1996 : 190)

เมื่อสินค้าจากจีนถูกนำมาถึงเมืองท่าในอินเดียหรือศรีลังกาโดยกลุ่มพ่อค้าข้างต้น พ่อค้าที่มาจากฝั่งตะวันตกก็จะมารับเพื่อขนส่งไปยังเมืองท่าต่างๆต่อไป ดังนั้น ในช่วงแรก พ่อค้าจากเอเชียตะวันตก จึงไม่เห็นความสำคัญในการเดินทางเข้ามาจนถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือจีน ในเมื่อเมืองท่าต่างๆในเอเชียใต้มีสินค้าทุกประเภทที่พวกเขาต้องการอยู่แล้ว

แต่อย่างไรก็ดี ไม่ได้หมายความว่ารูปแบบทางการค้าจะดำเนินไปในลักษณะเดียวกันทั้งหมด หรือไม่มีชาวตะวันตกเดินทางมาจนถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เลย จากหลักฐานทางเอกสารคือ ฮู อันชู หรือพงศาวดารจีนสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันออก ได้กล่าวถึงการเดินทางของทูตชาวโรมันเข้าสู่เมืองหลวงจีนโดยใช้เส้นทางผ่านอันนัมหรือเวียดนามเข้ามาในคริสต์ศตวรรษที่ 2 (ต้นพุทธศตวรรษที่ 8) หรือการเอ่ยอ้างถึงดินแดนสุวรรณภูมิ (Golden Land) ในหนังสือภูมิศาสตร์ของปโตเลมี (เขียนขึ้นราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 2) ล้วนแสดงให้เห็นว่าในช่วงเวลาดังกล่าวเส้นทางนี้เป็นที่รู้จักของชาวตะวันตกและมีการใช้กันอย่างกว้างขวางแล้ว ในขณะเดียวกันการพบหลักฐานประเภทประติมากรรมปูนปั้นรูปชาวต่างชาติ เหยี่ยวโรมันทองแดงจากเมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี และโบราณวัตถุที่มีแหล่งผลิตจากเมดิเตอร์เรเนียน เปอร์เซีย เป็นต้นว่า ภาชนะดินเผาแบบอาร์ไทน์ตราประทับแบบแกะนูน (Intaglio Seal) เหยี่ยวโรมันทองคำและแก้วแกะเป็นรูปชายชาวเปอร์เซีย (ภาพที่ 1) จากเมืองอ็อกแก้วซึ่งเป็นเมืองโบราณที่สำคัญในสมัยอินโด-โรมัน ก็เป็นเครื่องพิสูจน์อย่างหนึ่งว่า มีกลุ่มชาวต่างชาติที่น่าจะมาจากดินแดนด้านตะวันตกนอกเหนือจากชาวเอเชียใต้ เดินทางเข้ามาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้วในขณะนั้น (ดูเพิ่มเติมใน Malleret 1962 : 380) ซึ่งจุดประสงค์ในการเดินทางเข้ามาน่าจะเกี่ยวข้องกับการค้าขายเป็นสำคัญ



ภาพที่ 1 แก้วแกะเป็นรูปชายชาวเปอร์เซีย

ที่มา : ผาสุข อินทราวุธ. สุวรรณภูมิ จากหลักฐานโบราณคดี (กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548), 241.

จากหลักฐานทางวรรณกรรมและโบราณวัตถุที่กล่าวมาทั้งหมด ทำให้พอที่จะมองเห็นภาพว่า ในช่วงเวลาดังกล่าว พ่อค้าที่มาจากตะวันตก เช่น เมดิเตอร์เรเนียน เปอร์เซีย ยิว และอัครุซุม มีทั้งกลุ่มที่ดำเนินธุรกิจการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าในบริเวณเมืองท่าและสถานีการค้าขนาดใหญ่ของอินเดียและลังกา และกลุ่มที่เดินทางเข้ามาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีอ็อกแก้ว (Oc Eo) และแหล่งต่างๆบนคาบสมุทรมาลายูเป็นเมืองท่าที่สำคัญในขณะนั้น อย่างไรก็ตาม พ่อค้าในกลุ่มหลังนี้น่าจะมีปริมาณน้อยกว่ากลุ่มแรก ทั้งนี้ พิจารณาจากหลักฐานทางโบราณคดีที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน ส่วนสินค้าที่พ่อค้าชาวเอเชียตะวันตกให้ความสำคัญต่อการนำไปขายสู่ตลาดโลกในระยะนี้คือผ้าไหมจากจีน แม้จะมีความเป็นไปได้มากกว่าในระยะแรกนี้พ่อค้าชาวเอเชียตะวันตกจะยังไม่ได้เดินเรือเข้ามาค้าขายถึงน่านน้ำและท่าเรือของจีนโดยตรงก็ตาม

การเดินทางเข้ามาในระยะที่ 2

จนกระทั่งเข้าสู่ยุคอิสลามหรือราวคริสต์ศตวรรษที่ 7 เป็นต้นมาที่มีหลักฐานเอกสารที่ชัดเจนในการกล่าวถึงการผ่านเข้ามาในน่านน้ำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของกลุ่มพ่อค้าชาวเอเชียตะวันตก เอกสารดังกล่าวคือบันทึกของหลวงจีนอี้จิง (ค.ศ.671: พ.ศ.1214) ประกอบกับโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับเอเชียตะวันตกที่พบตามแหล่งโบราณคดีต่างๆ บริเวณคาบสมุทรมาลายู ทำให้พออนุมานได้ว่า ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 7 หรือก่อนหน้านี้นี้เล็กน้อย พ่อค้าชาวเอเชียตะวันตกได้แล่นเรือมาจนถึงจีน โดยแวะพักตามเมืองท่าต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะเมืองท่าบนคาบสมุทรมาลายู หลังจากนั้น ความสัมพันธ์ทางการค้าจึงได้เริ่มขึ้น ต่างฝ่ายต่างหาประโยชน์ในสิ่งที่อีกฝ่ายต้องการ กล่าวคือ พ่อค้าท้องถิ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บางส่วนได้แสดงบทบาทการเป็นพ่อค้าคนกลางโดยการติดต่อหาสินค้าประเภทเครื่องเทศและเครื่องถ้วยจีนมาให้แก่พ่อค้าชาวเอเชียตะวันตก ดังหลักฐานการพบเครื่องถ้วยจีนจากเตาฉางซา เขียนตัวอักษรอาหรับไว้ที่ก้นชามว่า “อัลเลาะห์” ที่แหล่งโบราณคดีแหลมโพธิ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่วนพ่อค้าชาวเอเชียตะวันตกเองก็ได้จำหน่ายสินค้าประเภทฟุ่มเฟือย อาทิ เครื่องแก้วและภาชนะดินเผาสีแปลกตาแก่พ่อค้าชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้น ในบริเวณแหล่งโบราณคดีที่เคยเป็นเมืองท่าโบราณบนคาบสมุทรมาลายูจึงพบหลักฐานประเภทเครื่องแก้ว และภาชนะดินเผาจากเอเชียตะวันตกคราคร่ำอยู่บนผิวดิน และในขณะเดียวกันกับที่ขายสินค้า พ่อค้าจากเอเชียตะวันตกก็รับซื้อสินค้าประเภทเครื่องเทศ เพื่อนำไปขายให้แก่จีนและโลกฝั่งตะวันตกอีกทอดหนึ่ง ดังหลักฐานจากข้อเขียนของเจ้าจูกัว (Chao ju Kua) ที่กล่าวถึงต้าฉี หรือชาวอาหรับว่าเป็นผู้นำเข้าเครื่องเทศรายใหญ่ของจีน เหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ทางการค้าที่เกิดขึ้นระหว่างเอเชียตะวันตกกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 7-10 (พุทธศตวรรษที่ 13-16) อย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตาม ยังมีพ่อค้าชาวเอเชียตะวันตกอื่นๆ เดินเรือเข้าไปจนถึงน่านน้ำและท่าเรือของจีน อีกทั้งยังสร้างนิคมของตนเองบริเวณย่านของพ่อค้าชาวต่างชาติบริเวณเมืองท่ากวางโจว อีกด้วย จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ได้ปรากฏภาชนะดินเผาจากเอเชียตะวันตกประเภทเครื่องเคลือบฟ้า-เขียวที่เมืองท่าหยางโจว (Yangzhou) กำหนดอายุอยู่ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 9 แสดงให้เห็นว่าภาชนะดินเผาของเอเชียตะวันตกเป็นสินค้าอีกประเภทหนึ่งที่ถูกนำเข้ามายังจีน หรือป้ายหินปักหน้าหลุมศพของชาวอาหรับพบที่บริเวณเนินหลิงซาน (Lingshan) เมืองท่าฉวนโจว (Quanzhou) จารึกปีที่เสียชีวิตไว้ว่าตรงกับปี ค.ศ. 649 (Jun-yan 1983 : 94) ซึ่งหลักฐานเหล่านี้เป็นสิ่งยืนยันได้ว่าพ่อค้าชาวเอเชียตะวันตกเดินเรือมาค้าขายกับจีนด้วยตัวเองแล้วในช่วง

คริสต์ศตวรรษที่ 7 ดังนั้น การเลือกใช้บริการของพ่อค้าคนกลางในบริเวณคาบสมุทรหลายเช่นนี้ จึงน่าจะขึ้นอยู่กับความสามารถในการลงทุนของพ่อค้าแต่ละคนมากกว่า

สรุป

การเดินทางสู่ซีกโลกตะวันออกของพ่อค้าชาวเอเชียตะวันตกสามารถแบ่งได้เป็น 2 ระยะด้วยกัน ในช่วงแรกได้แก่ ช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 7 ซึ่งเป็นการเดินทางโดยใช้เส้นทางทางบกที่เรียกว่า “เส้นทางสายไหม” จนกระทั่งเกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่ทำให้พ่อค้าชาวเอเชียตะวันตกต้องหันไปใช้เส้นทางทางทะเลมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ในช่วงเริ่มแรกนี้ ยังไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าพ่อค้ากลุ่มดังกล่าวเดินทางผ่านเข้ามาจนถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้ว เพราะแม้ว่าจุดมุ่งหมายของพวกเขาคือจีนและสินค้าที่สำคัญคือผ้าไหม แต่ในช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 7 สถานะทางการค้าที่สำคัญ อาทิ เมืองท่ามันไต่ของศรีลังกาที่เป็นแหล่งรวมสินค้าที่มาจากจีน ดังนั้น พ่อค้าชาวเอเชียตะวันตกจึงไม่เห็นความสำคัญที่จะต้องเดินเรือไปถึงจีน เพราะสามารถดำเนินการค้าขายที่เมืองท่าของศรีลังกาและอินเดียได้โดยง่าย

เมื่อเข้าสู่ระยะที่ 2 คือ ตั้งแต่ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 7 เป็นต้นมา ได้ปรากฏหลักฐานเอกสารชัดเจนว่า พ่อค้าชาวเอเชียตะวันตกได้เดินทางไปจนถึงประเทศจีน ซึ่งเป็นนัยยะสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า กลุ่มพ่อค้าดังกล่าวจะต้องผ่านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างแน่นอน อีกทั้งยังปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีประเภทเครื่องแก้วและภาชนะดินเผาแบบฟ้า-เขียว โดยชาวท้องถิ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ได้้นำสินค้าพื้นเมืองมาแลกเปลี่ยนกับสินค้าของชาวเอเชียตะวันตก และพ่อค้าท้องถิ่นเหล่านี้เองที่ได้พัฒนาตนเองจนกลายเป็นพ่อค้าคนกลางคอยหาสินค้าประเภทเครื่องเทศและเครื่องถ้วยเงินให้กับพ่อค้าชาวเอเชียตะวันตกในเวลาต่อมา

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

ผาสุข อินทราวุธ. ทวารวดี การศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2542.

_____. สุวรรณภูมิ จากหลักฐานโบราณคดี. กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548.

ภาษาต่างประเทศ

Gunawardena, R.A.L.H. and Sakurai, Y. “Sri Lankan Ships in China : A Note on a Passage in a Chinese Literary Work from the Period of the T’ang Empire.” The Sri Lanka Journal of the Humanities, Vol.VII, (1981), 148-152.

Hamilton, H.C. and Falconer, W., trans The Geography of Strabo London : George Bell & Sons, 1903.

Jun-yan, Zhang. “Relations Between China and the Arabs in Early Times.” The Journal of Oman Studies Volume 6 Part 1 (1983), 91-109.

- Malleret, Louis. L'archéologie du delta du Mékong : La culture du Fou-nan PEFFO XLIII-3 Paris, 1962.
- Manguin, Pierre-Yves. "Southeast Asian Shipping in the Indian Ocean during the First Millennium A.D." in Tradition and Archaeology: Early Maritime Contacts in the Indian Ocean, 181-197. New Delhi : Manohar, 1996.
- Needham Joseph et al. Science and Civilization in China Vol. 4 part 3 : Civil Engineering and Nautics Cambridge University Press, 1971.
- Nicholas, C.W.and Paranavitana, S. A Concise History of Ceylon : from the earliest times to the arrival of the Portuguese in 1505. Colombo : Ceylon University Press, 1961.
- Prickett-Fernando, Martha. "Durable Goods : The Archaeological evidence of Sri Lanka's role in the Indian Ocean Trade." in Sri Lanka and The Silk road of the Sea, 61-84. Colombo : The Sri Lanka National Commission for UNESCO,1990.
- Sen, Tansen. " Maritime Interactions between China and India : Coastal India and the Ascendancy of Chinese Maritime Power in the Indian Ocean." Journal of Central Eurasian Studies, Vol.2 (May 2011), 41-82.
- Siriweera, W.I. "Pre-Colonial Sri Lanka's Maritime Commerce with Special Reference to its Ports." in Sri lanka and the Silk Road of the Sea, 125-133. Colombo: The Sri Lanka National Commission for UNESCO, 1990.
- Vincent, William. The Periplus of the Erythrean sea : part the second. London : T.Cadell jun and W. Davies, 1805.
- Weerasinghe, S.G.M. A History of the Cultural Relations between Sri Lanka and China Colombo : Karunaratne&Sons Ltd., 1995.